

چرا و چگونه مقالات پژوهشی را داوری کنیم؟

ارائه دهنده: فرشید صراف زاده رضائی

استاد بازنشسته دانشکده دامپزشکی و سردبیر نشریه Veterinary Research Forum

مهر ماه ۱۳۹۸

هدف از برگزاری این کارگاه

در پایان این کارگاه شرکت کنندگان محترم با موارد ذیل آشنا خواهند شد:

- ❖ اهمیت داوری
- ❖ ارتباط داوران و اعضای هیئت تحریریه
- ❖ چرا داوری کنیم؟
- ❖ انواع روش های داوری
- ❖ وظیفه و نقش اصلی داوران
- ❖ قوانین ابتدائی داوری
- ❖ معیارهای مورد استفاده برای داوری
- ❖ بایدها و نبایدها در داوری

اهمیت داوری

دو نقش برای یک نفر

❖ با توجه به گسترش فرهنگ تحقیق و ارایه نتایج کارهای پژوهشی در قالب مجلات علمی پژوهشی و کمبودهایی که در این زمینه احساس می شود، اهمیت ویژه امر داوری مشخص میگردد.

❖ با تأکید بر اینکه امر قضا و داوری در کلیه شئون دارای اهمیت و حساسیت خاصی است، شایسته است کلیه داوران محترم تعمق بیشتری روی موضوع قضاوت نموده و با عنایت به مبانی تئوریک داوری مقالات علمی، این مهم را انجام دهند.

❖ بی شک سرنوشت آکادمیک و نتیجه زحمات بسیاری از اعضای هیئت علمی به شکلی با نحوه داوری و قضاوت سایر همکاران گره خورده است.

هیات تحریریه و داوران...

- ❖ هیات تحریریه مجلات، نیاز به نظر دقیق و کارشناسانه داوران دارند.
- ❖ گام نخست برای بهبود کیفیت داوری توسط داوران و هیات تحریریه مجله میباشد.
- ❖ فرآیند داوری مقالات نیازمند آموزش و کسب تجربه میباشد که **اغلب همیشه آسان نیست.**

- ❖ سؤال این است که این تجربه چگونه حاصل می شود و پاسخ این است که معمولاً این تجارب با **سعی و خطا** به دست می آیند. که الزاماً آسان تر از روش های علمی موجود هم نیست.
- ❖ **یک داور ایده آل به منظور ارتقا کیفیت مقالات باید سوالات خوب و سازنده ای از نویسنده بپرسد و با ارایه نظرات خود از چاپ مقالات بی کیفیت جلوگیری نماید.**

چرا داوری کنیم؟

- ❖ دلایل انجام داوری به نقل از یک داور **متعهد!!** (S. A. Bestoun)
- ❖ در طی هفت سال گذشته، بیش از ۱۵۰ مقاله علمی در زمینه تخصصی خودم را مرور کردم.
- ❖ **شما ممکن است پرسید چرا من برای داوری دست نوشته ها هزینه!!! مینمایم؟ چون:**
- ❖ اولاً، من به روزترین دست نوشته ها را دریافت می کنم. بنابر این، این شانس را دارم حتی قبل از انتشار آنها را مطالعه نمایم.
- ❖ دوم، با ایده های جدید دیگران در حیطه تخصص خود آشنا میشوم و این امر باعث بسط و توسعه حیطه دانش تخصصی من میشود.
- ❖ سوم، من پروسه بررسی دست نوشته ها را به عنوان یک **Public service** تلقی می کنم.
- ❖ چهارم، با انجام داوری منصفانه و به دور از حب و بغضهای شخصی **۱ بهترین تلاش خود را برای کمک به سایر محققان و نویسندگان برای بهبود آثار علمی ایشان و ۲ شاید** چاپ آنها در نشریات وزین مینمایم.
- ❖ پنجم، نهایتاً امیدوارم نحوه قضاوت دیگران با دست نوشته های من نیز به این صورت باشد.

انواع روشهای داوری

به طور کل دو نوع نظام داوری در مجلات علمی قابل شناسایی است:

❖ ۱- **نظام بررسی توسط سردبیر:** فرایند بیشتر به صورت غیر مدون است و سردبیران همه

تصمیم ها را به تنهایی اتخاذ می کنند. این روش امروزه چندان مرسوم نیست.

❖ ۲- **نظام همتراز خوانی (Peer review):** الگوی متداول و معمول آن، نظام سردبیر

به همراه (حداقل) دو داور است.

❖ "همتراز خوانی" را میتوان ارزیابی انتقادی و سازنده از دست نوشته های ارائه شده به مجلات

توسط افراد متخصص و همتراز با نویسندگان دست نوشته، تعریف کرد.

انواع روشهای داوری

در نظام همتراز خوانی داوران و نویسندگان به چهار صورت می توانند با هم در ارتباط باشند:

الف- داوری باز یا آزاد (Open refereeing): در این حالت، هویت نویسنده(ها) و داور(ها) برای یکدیگر آشکار است.

ب- داوری پنهان (Blinded refereeing): در این حالت، هویت نویسنده برای داور آشکار است، ولی نویسنده هیچ اطلاعی درباره داور ندارد.

ج- داوری امضاء شده (Signed refereeing): این حالت برعکس حالت قبل است و هویت داور برای نویسنده مشخص است.

د- داوری پنهان دو طرفه (Double-blinded refereeing): در این حالت، هیچ کدام از دو طرف - نویسنده و داور - از هویت یکدیگر آگاه نیستند.

نقش یک داور مقاله چیست؟ نقش اول.....

❖ اساساً داوران **دو نقش** بر عهده دارند:
❖ **نخست** در خصوص ارزش کلی یک مقاله برای انتشار به صورت زیر نظر میدهند:

۱- قابل چاپ

۲- پذیرش مشروط به انجام اصلاحات لازم (Accept pending revision)

۳- بررسی مجدد پس از یک بازنگری کلی (Reconsider after major revision)

۴- **رد مقاله (Reject)**

نقش یک داور مقاله چیست؟

نقش دوم.....

- ❖ **نقش دوم** داوران ارایه انتقادات سازنده (Constructive criticism) به مؤلفین **بدون لحاظ کردن چاپ یا رد مقاله می باشد.**
- ❖ بیشتر داوران عزیز **توانایی خوبی برای ارایه نقش نخست** خود دارند ولی باید آنها را برای بهبود نقش سازنده در ارتقاء مقالات توانمندتر ساخت.
- ❖ در حقیقت یک داور یک مشاور برای مؤلف است و به عبارت دیگر او مؤظف است هر آنچه توسط **مؤلف دیده نشده را ببیند.**
- ❖ بنابر این یک داور می تواند به اندازه یک **محقق همکار، یا یک استاد راهنما یا استاد مشاور کمک کننده و راهنما** باشد.
- ❖ توجه بفرمایید «استاد راهنما» یا «مشاور» و نه یک **«دشمن!»**.
- ❖ داوری محل تسویه حساب نیست.

قوانین ابتدایی برای داوران

❖ داور به لحاظ اخلاقی باید به گونه ای یک مقاله را داوری نماید، که انتظار دارد مقاله خودش مورد داوری قرار بگیرد.

❖ یک داور باید از کار بردن کلمات و الفاظ **هتاکانه** و **خرد کننده** پرهیز نماید.

❖ یک سبک مفید این است که به جای حمله به مؤلف، توجه انتقادی به **”اصل مقاله“** باشد.

■ به عنوان مثال: *”این مقاله به خوبی به جزئیات پرداخته است.“* و یا *”جای توضیح بیشتری در باب اهمیت موضوع برای این مقاله وجود دارد.“* و ...

■ استفاده از عباراتی چون *”مؤلف موظف است یا بهتر است توجه بیشتری به جزئیات متدلوژی بنماید.“* یا

”مؤلف مقاله، توضیح خوبی برای بیان اهمیت موضوع ندارد.“ **چندان شایسته نیست.**

دلایل پذیرش یا رد مقالات

❖ دلایل زیادی برای رد یا قبول مقالات وجود دارد. بد نیست مروری بر این دلایل داشته باشیم که می تواند هم برای داوران و هم برای مؤلفین جوان یا تازه کار مفید باشد.

❖ **دلایل پذیرش یک مقاله عبارتند از:**

- ❖ ۱- مرتبط بودن مقاله با یک مشکل روز.
- ❖ ۲- مقالاتی که نگارش عالی داشته، روال منطقی و مفاهیم قابل درکی دارند.
- ❖ ۳- مقالاتی که طراحی عالی و متدلوژی مناسبی دارند.

دلایل رایج رد مقالات:

- ۱- توضیح ناکافی اهمیت موضوع.
- ۲- حجم نمونه مورد مطالعه کم باشد.
- ۳- استفاده از ابزارهای نامناسب اندازه گیری و تحلیل داده‌ها.
- ۴- مقالاتی که آمار ناقص و غلط دارند.
- ۵- استنتاج های بی مورد از نتایج.
- ۶- متنی که ترتیب و روال مناسبی در نگارش ندارد.

❖ **باید این باور را داشت** که عمده این اشکالات یا نقاط ضعف بالقوه قابل رفع هستند و ممکن است با

پرداختن به آنها یک مقاله **نجات** پیدا کند!

❖ چنانچه تعداد موارد کاستی های فوق زیاد باشد، همواره مقاله را به سمت داوری **«رد»** نزدیک می کند.

موارد آخر ولی مهم در پذیرش یا رد مقالات

❖ مورد بعدی که داور باید به آن پاسخ دهد آن است که آیا این مقاله با مجله مورد نظر سنخیت دارد یا نه؟

❖ وجود بالقوه سوگیری (Bias) در داوری نیز مقوله ای است که باید به آن پرداخته شود. سوگیری می تواند مثبت (چاپ غیر منصفانه مقاله) و یا منفی (رد غیر منصفانه مقاله) باشد.

❖ این مشکل وقتی که داوری Double- blinded (دو سو کور) نباشد، حادثر است.

معیارهای مورد استفاده برای ارزیابی مقالات

❖ امروزه تدوین و توسعه مجموعه ای از معیارهای واقعی و منطقی برای ارزیابی آثار علمی منتج به استفاده از معیارها و سیاهه های واری (Checklist) در نشریات مختلف شده است.

❖ بسیاری از داوران تازه کار از وجود چنین معیارها و دستورعمل های کلی استقبال می کنند و بسیاری از سردبیران مایل اند که از چنین وسیله کمکی و آموزشی به عنوان ساز و کاری برای حمایت از بررسی هایی با کیفیت بالا بهره بگیرند.

بررسیهای قبل از ارسال به داوری

❖ **دسته اول** معیارهای مربوط به ظاهر دست نوشته ها هستند و توسط **ویراستاران فنی** بررسی می شوند.

❖ از این معیارها می توان با عنوان **معیارهای ظاهری یا صوری** نیز نام برد.

❖ از جمله این معیارها می توان به شیوه ماشین نویسی، صفحه بندی، کیفیت و تعداد تصاویر، تعداد جداول و بیان مشخصات کامل نویسنده و ... اشاره کرد. **؟؟؟**

❖ بیشتر مجلات این معیارها را با عنوان شیوه نامه یا آیین نامه چاپ مقاله همراه با مجله منتشر می کنند.

❖ به هر حال، بررسی این معیارهای ظاهری در ابتدای دریافت یک دست نوشته صورت می گیرد.

بررسیهای قبل از ارسال به داوری

❖ **دسته دوم**، معیارهایی هستند که توسط سردبیر اعمال می شوند و در واقع خلاصه ای کلی از معیارهای داوری، نظیر:

- بررسی هم خوانی موضوع دست نوشته با حیطه تخصصی نشریه،
- بدیع بودن موضوع و

■ بررسی اصالت دست نوشته از نقطه نظر سرقت علمی (Plagiarism) میباشند!؟

❖ **بررسی اولیه دست نوشته ها توسط سردبیر:**

- کاهش زمان انتظار نویسندگان در خصوص ارزیابی دست نوشته ها ارسالی.
- کاهش توقعات نویسندگان در مورد سرنوشت نهائی دست نوشته ها ارسالی.
- جلوگیری از ورود دست نوشته هایی با کیفیت پایین به مرحله داوری و کاهش هزینه ها.

معیارهایی که داوران برای بررسی مقالات مورد استفاده قرار می دهند.

❖ به این دسته از معیارها، معیارهای محتوایی یا کیفی نیز می گویند.

❖ این معیارها را می توان به سه دسته:

- معیارهای عمومی مقالات،
- معیارهای مربوط به اجزاء مقالات پژوهشی، و
- معیارهای مربوط به دیگر انواع مقالات تقسیم بندی کرد.

معیارهایی که داوران برای بررسی مقالات مورد استفاده قرار می دهند.

❖ از نظر معیارهای عمومی، مقالات صرف نظر از نوع آنها مورد ارزیابی قرار می گیرند.

❖ این معیارها به طور کلی در چهار گروه کلی:

- اهمیت (Significance)،
- کیفیت محتوای علمی (Quality of scientific content)،
- نوآوری و ابتکار (Originality and innovativeness)، و
- سازماندهی و وضوح ارائه (Organization and clarity of presentation) قابل

معیارهایی که داوران برای بررسی مقالات مورد استفاده قرار می دهند.

❖ از آنجا که هدف اصلی مجلات علمی انتشار نتایج پژوهش های دست اول است نوشته های موجود در این حوزه، معیارهای مربوط به مقالات پژوهشی را با تفصیل بیشتری مورد بررسی قرار می دهند.

❖ بر این اساس، معیارهای متعددی برای اجزای یک مقاله پژوهشی شامل: عنوان، چکیده، مقدمه، روش، یافته ها، بحث و نتیجه گیری و منابع پیشنهاد شده است.

❖ **داوری انواع دیگر مقالات شامل مقالات مروری و نظری نیز هر یک به معیارهای خاصی نیازمند است.**

چگونگی خواندن یک مقاله برای داوری

- ❖ مطالعه دقیق خلاصه مقاله (read abstract carefully)
- ❖ مطالعه سریع مقدمه (read introduction quickly)
- ❖ مطالعه سریع قسمت نتیجه گیری (read conclusions quickly)
- ❖ بررسی سریع قسمت منابع (look at references)
- ❖ عدم صرف زمان اضافی برای سایر قسمتها (skim rest of paper)
- ❖ در صورت تمایل به داوری دست نوشته شروع مجدد به بررسی با دقت فراوان و علاقمندی

باید ها و نبایدها در پذیرش دست نوشته برای بررسی

❖ این مرحله زمانی است که شما یک دعوتنامه برای بررسی دارید و **مجبورید آن را قبول یا رد کنید.**

■ اگر موضوع دست نوشته در زمینه تخصص شما نباشد، داوری دست نوشته را قبول نکنید.

■ در غیر اینصورت احتمالاً قضاوت شما منصفانه نخواهد بود.

■ علاوه بر این، زمان بیشتری را برای درک و بررسی صرف کرده و این امر منجر به بروز تأخیر در روند بررسی خواهد شد.

❖ اگر فرصت کافی ندارید و یا احساس می کنید که قادر به انجام داوری در زمان مقرر نیستید،

برای جلوگیری از اتلاف وقت (عمدتاً نویسندگان) بررسی را قبول نکنید.

❖ در این شرایط معقولترین پاسخ شما به نشریه معرفی متخصصین در ارتباط با موضوع دست نوشته

در حال بررسی میباشد.

باید ها و نبایدها در پذیرش دست نوشته برای بررسی

❖ اگر با یکی از نویسندگان اختلاف نظر (Conflict of interest) دارید، هرگز این دست نوشته را بررسی نکنید. این امر ممکن است در آینده به اعتبار علمی شما آسیب برساند.

❖ وقت خود را برای بررسی دست نوشته های ارسالی از طرف نشریات نامعتبر و با کیفیت پایین تلف نکنید. چرا که ممکن است علیرغم رد دست نوشته توسط شما، به علت ورودی اندک دست نوشته ها و الزام در چاپ نشریه، مسئولین این نشریات اقدام به پذیرش نهائی و چاپ دست نوشته نمایند. ❖ اگر به دلایلی قبول کنید که یک مقاله را بررسی کنید و در طول بازبینی، متوجه شدید که از محدوده تخصصی شما خارج است، بدون رودربایستی موضوع را با سردبیر در میان گذاشته و از ادامه بررسی خودداری نمایید.

باید ها و نبایدها در بررسی دست نوشته ها

این مرحله مرحله بازبینی واقعی است که شما دعوتنامه را برای بررسی پذیرفته اید.

❖ بررسی خود را زمانی آغاز کنید که خلق و خوی خوبی دارید.

❖ داوری دست نوشته تقبل نموده را در اولویت های اول کارهای روزمره تا انجام و ارسال آن در زمان مقرر قرار دهید.

❖ سعی کنید با جملات ساده و روشن اصلاحات و پیشنهادات خود را بنویسید.

❖ **در اکثر موارد تمامی دست نوشته ها مطالب جدیدی برای ارائه دارند، سعی نمائید نویسنده را در نیل به آن کمک نمائید.**

❖ از تعداد کلمات یک دست نوشته یا تعداد تصاویر و یا جداول و یا ... در خصوص کیفیت آنها قضاوت نه نمائید.

باید ها و نبایدها در بررسی دست نوشته ها

این مرحله مرحله بازبینی واقعی است که شما دعوتنامه را برای بررسی پذیرفته اید.

❖ شیوه نگارش ادبی خود را به نویسنده تحمیل نه نمائید. به یاد داشته باشید که سبک نوشتن شما میتواند استاندارد نه باشد.

❖ اگر در هنگام بررسی دست نوشته دسترسی به اسامی نویسنده/گان دارید به یاد داشته باشید وجود نام یک یا چند استاد مشهور در دست نوشته به این معنا است که کیفیت آن بسیار عالی است. بیشتر در مورد محتوا، به جای نام، تمرکز کنید. به همین ترتیب، دریافت یک مقاله از یک موسسه شناخته شده به این معنا نیست که دست نوشته با کیفیت میباشد.

❖ هرگز، هرگز به کشور مبدا دست نوشته توجه نکنید. امروزه علم در همه جا است و شما می توانید یک دست نوشته با کیفیت بالا را از یک کشور در حال توسعه دریافت کنید.

باید ها و نبایدها در بررسی دست نوشته ها

این مرحله مرحله بازبینی واقعی است که شما دعوتنامه را برای بررسی پذیرفته اید.

- ❖ **زمانیکه دست نوشته ای از یک دانشجوی دوره های تخصصی دریافت میکنید مسئولیت شما در بررسی و داوری دو چندان میشود. حتی اگر بخواهید مقاله را رد کنید، سعی کنید به او توصیه های مفید بدهید.** توصیه های خود را با ذکر نکات مثبت دست نوشته شروع کنید، از ابتدا از او انتقاد نکنید.
- ❖ **نظرات خود را دقیق و مشخص مطرح نمائید و از ارائه اصلاحات یا پیشنهادات کلی خوداری نمائید.**
- ❖ **منابع مورد استفاده در دست نوشته را در متن و قسمت منابع بررسی نموده و صحت و اعتبار آنها را کنترل نمائید.**

باید ها و نبایدها در بررسی دست نوشته ها

این مرحله مرحله بازبینی واقعی است که شما دعوتنامه را برای بررسی پذیرفته اید.

- ❖ بررسی لزوم ارائه تصاویر و نمودار ها و تداخل احتمالی آنها با نتایج مکتوب در متن دست نوشته حائز اهمیت است.
- ❖ اگر تصور مینمائید نویسنده/گان دست نوشته قادر به انجام پیشنهادات و اصلاحات شما در زمان مقرر نیستند، بهتر است مقاله را در مرحله اول رد کنید.
- ❖ رد کردن دست نوشته پس از تجدید نظر توسط نویسنده/گان واقعاً ناامید کننده است.
- ❖ تأیید صحت نتایج ارائه شده در دست نوشته مسئولیت بسیار بزرگی برای داوران میباشد.!!??
- ❖ سردبیر در بسیاری از نشریات معتبر اغلب ارزیابی اولیه سرقت ادبی و یا دستبرد فکری را انجام میدهد. شما باید مطمئن شوید که مقاله این مرحله را گذرانده است. در غیر این صورت بهتر است آن را بررسی کنید.

باید ها و نبایدها در بررسی دست نوشته ها

این مرحله مرحله بازبینی واقعی است که شما دعوتنامه را برای بررسی پذیرفته اید.

- ❖ هنگامی که نسخه تجدید نظر شده دست نوشته را دوباره دریافت می کنید، ضمن کنترل انجام اصلاحات و پیشنهادات شما توسط نویسنده/گان در صورت امکان با نظرات سایر داوران آشنا شوید.
- ❖ گاهی اوقات، داوران از نویسنده/گان میخواهند که مقالات چاپ شده آنها در دست نوشته مورد استناد قرار گیرد. این یک تقاضای غیر اخلاقی و غیر علمی میباشد.

ارسال نتیجه داوری

این مرحله زمانی است که شما بررسی را تمام کرده اید و اکنون می خواهید آن را ارسال کنید.

❖ قبل از تکمیل و ارسال فرم داوری، دوباره در خصوص نظر نهایی خود فکر کنید. متأسفانه در مواردی داوران نظرات مثبتی در خصوص قسمت های مختلف نوشته دارند، ولی در نهایت آن را رد می کنند.

❖ در حقیقت بسیاری از ادیتور ها نظرات داوران را در خصوص قسمت های مختلف مطالعه می نمایند. ولی باید به این نکته توجه نمود که خیلی ها تنها به تصمیم نهایی توجه دارند.

❖ در نشریات معتبر امکان ارسال نظرات محرمانه (بدون اطلاع نویسنده/گان دست نوشته) به ادیتور وجود دارد. در این قسمت داور می تواند صادقانه نظرات خود مطرح نماید.

ارسال نتیجه داوری

این مرحله زمانی است که شما بررسی را تمام کرده اید و اکنون می خواهید آن را ارسال کنید.

❖ لطفاً پاسخ واضح به ادیتور بدهید. از ذکر جملاتی نظیر ”من نمیتوانم به این دست نوشته نظر بدهم“ و یا ”تصمیم را به عهده سردبیر می گذارم“ خودداری فرمایید.

❖ در تعدادی از نشریات داور امتیازاتی را به قسمت های مختلف دست نوشته اختصاص می دهند. در پاره ای از موارد این موضوع برای سردبیر بسیار گیج کننده می شود. مثلاً شما نمی توانید مجموع امتیازات ۸۰ از ۱۰۰ را منظور نمایید، ولی دست نوشته را رد کنید.

پایان